

De strijd om de waarheid.

Over nepnieuws en desinformatie in de digitale mediawereld

Jaak Billiet
Michaël Opgenhaffen
Bart Pattyn
Peter Van Aelst

KVAB STANDPUNTEN

62

Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten - 2018

Overzicht van het Standpunt

1. Over de voorbereiding van het standpunt... en wat volgt
2. Een overzicht... enkele thema's uit
 1. De maatschappelijke discussie
 2. Centrale begrippen
 3. Wat faciliteert nepnieuws?
 4. Bedreiging voor functioneren van democratie?
 5. Hoe de kwalijke gevolgen tegengaan?
 6. Aanbevelingen en nawoord

1. De voorbereiding

Over de voorbereiding van het standpunt... en wat volgt

Keuze van thema begin 2017

Samenstelling van gemengde werkgroep (KVAB, JA, externen)

Jaak Billiet (KMW)

Herman De Dijn (KMW)

Irène Gijbels (KNW)

Michaël Opgenhaffen (KU Leuven)

Bart Pattyn (KU Leuven)

Peter Van Aelst (UAntwerpen)

Dirk Van Dyck (KNW)

Karel Velle (KMW)

Els Witte (KMW)

KMW = Klasse van de Menswetenschappen

KNW = Klasse van de Natuurwetenschappen

eind 2017 --- sept 2018

- regelmatige vergaderingen
- verdeling hoofdstukken over 4 auteurs (hfstn)
- allen + bestuur KVAB: doorsturen van teksten
- Eerste versie: eind oktober 2018
- Goedkeuring KMW november 2018

Bijzondere dank : Ellen Van Impe

2. Enkele thema's uit hfst 1,2

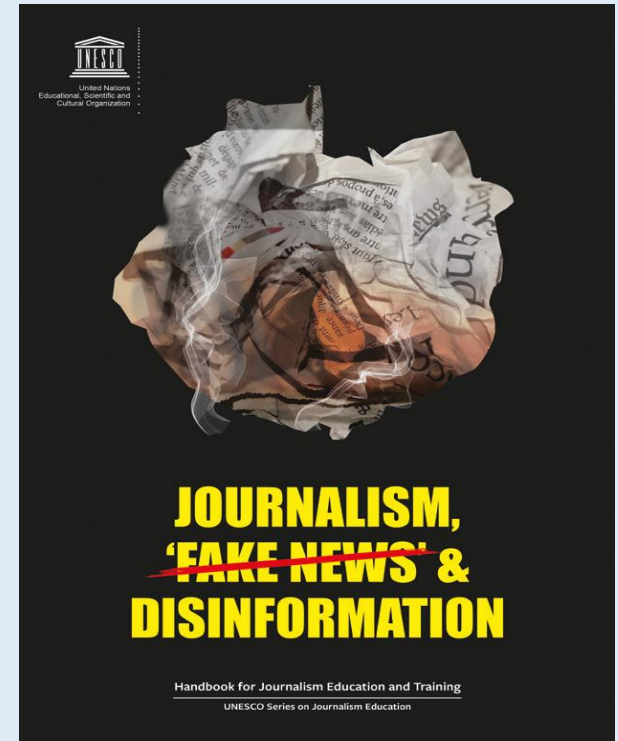

- **Nepnieuws of desinformatie?**

Hoe het fenomeen benoemen?

nepnieuws = **intentionele** vormen van
misinformatie (*desinformatie*)

*“Uit de lucht gegrepen verzinsels verspreid
met als **bedoeling** mensen
te beïnvloeden (propaganda), te misleiden en/of
zoveel mogelijk clicks in het internetverkeer
te verzamelen (geldgewin)”*

Thema's

- **Variatie van nepnieuws**

- verspreiding:

- gericht

- breed

- formaat: teksten, foto's, figuren, grafieken

- wat?:

- inhoud verzinnen,

- inhoud ontkennen,

- inhoud wijzigen

- bron vervalsen;

- commentaar als feit voorstellen

- accuraat met vals vermengen

- vorm: "feiten" en "relaties tussen feiten, gebeurtenissen, opinies":

- vervalsen van oorzaken (!), effecten..., interpretaties,

- opinions van anderen...

Thema's...

- **“Fakenews” en Trump --- Trump en “fakenews”**

- Sinds VS verkiezingen van 2016 niet meer uit het nieuws
- roen: *“alternatieve”* feiten genoemd in omgeving van Trump
- **omkering** na verkiezing van president Trump...

*“een **retorisch middel** dat de president en anderen zelf aanwenden om beweringen van opposenten (met inbegrip van de journalisten van de mainstreammedia) te ondermijnen en tegen te spreken”.*

- **Online desinformatie via “*micro targeting*”**: een oorlogspel?
(*mememic warfare*)
 - metafoor van oorlog: *overdreven? Of niet?*
- Denk aan verkiezingcampagne van Trump en de rol van “*Cambridge Analytica*” in Brexit referendum
 - => uitoefenen van macht over
 - gevoelens
 - gedachten
 - denkwijzen
 - kennis
- Meest “aangrijpend” voorbeeld van verspreiding van **haat tussen bevolkingsgroepen**: lot van Rohingya (Myanmar) (*behandeld in VN*)

Thema's...

- **“Microtargeting”**: Fake news ontmoet **“big data”**

“zeer gerichte beïnvloeding van segmenten van de bevolking via het doorsturen van op maat gesneden (*tailored*) informatie”

- samenvoegen van grote databanken van koopgewoontes, voorkeuren (*“likes”*), demografische kenmerken, en psychologische profielen van bevolkingssegmenten

- Ontstaan van **“filter bubbels”** van ontvangers die gelijkaardig zijn in mediagebruik, en ontvankelijk

- Dit haakt in op een gekend *cognitief psychologisch* verschijnsel:

“confirmation bias” = bevestiging bekomen bij zoeken en opnemen van nieuwe informatie

“de neiging van mensen om selectief informatie te verzamelen en onthouden”

Thema's...

- **Is er een lichtzijde van de digitale online samenleving?**

“We staan nog maar aan het begin van een nieuw tijdperk” (Jürgen Habermas)

“...ontelbare gebruikers hebben de mogelijkheid om, ondanks fysieke afstanden en barrières, **contact te onderhouden** met bekenden, vrienden en familieleden over de hele wereld”.

“Het **vinden van bruikbare informatie** voor het plannen van allerlei activiteiten was nooit zo gemakkelijk”.

“Er zijn op het internet **miljoenen nuttige niches** ontstaan waar informatie en **gefundeerde meningen** uitgewisseld en aan **kritische discussies** onderworpen worden”.

Dat is ook het beeld dat *Zuckerberg* ons voorhoudt, **MAAR...**

Thema's ...

- **MAAR...** de keerzijde

Zuckerberg: een leerling tovenaar?

- Feitelijke ontwikkelingen tonen online mediaplatformen als instrument bij verspreiding van haat en wantrouwen...
- uit de hand gelopen “**onbedoelde gevolgen**” door misbruik van aangeboden technische mogelijkheden?

Thema's ...

- **Vertrouwen in wetenschap en ... journalistiek: een tegenwicht?**

passage gebaseerd op onovertroffen toespraak van José Van Dijck (2018)

Criteria om kaf van koren te scheiden => kennisverwerving die gericht is op...

- het vinden van een **“common ground”** =

feiten en inzichten die op een **zorgvuldige** wijze tot stand zijn gekomen ,
en die voldoen aan de eisen van

integriteit, transparantie, onafhankelijkheid, rekenschap afleggen

- in een **context** van

- samenwerking tussen onderzoekers

- communicatie

- openstellen van: methoden, bronnen, redeneringen voor replicatie

- tegenspraak organiseren met collega's en publiek

4. Hoe nepnieuws en de kwalijke gevolgen er van tegengaan? (hfst 5)

- Tal van **maatregelen** overwogen/genomen door politieke overheden van supranationale entiteiten en staten
- Vooral gebruikt in deze studie...
 - *“Information disorder” studie* in opdracht van de Raad van Europa (DGI, 2017: 09)
 - Studie van *“Independent High Level Expert Group”*, Europese Commissie (EC, 2018)
 - *“Disinformation and fake news”*, interim rapport van House of Commons (nr 363, 2018)e.a.
- Tal van commissies en conferenties, samenkomsten van werkgroepen op veel nivo's (*Europese en (sub)nationale overheden, NGO's...*)
gevaar: de bureaucratische val !
“een probleem is opgelost van zodra er een commissie voor bestaat”

Hoe NN en kwalijke gevolgen tegengaan?

- Steeds aanwezige **principes bij de voorstellen** (*in min of meerdere mate*):
 - **vrijheid van expressie en meningsuiting**
 - **geen censuur**
 - onlinemediaplatformen zijn niet louter doorgeefluiken,
maar ook geen uitgevers =>
 - moeten stuk **verantwoordelijkheid opnemen**
 - bij voorkeur **zelfregulering** door onlinemediaplatformen
 - eind 2018... “**code of conduct**” bij facebook e.a.

Als **onvoldoende voor** *Europees Commissaris Mariya Gabriel*

Hoe NN en kwalijke gevolgen tegengaan? Algemeen...

- Een vaardige omgang met online informatie aanleren (*empowering*)

HOE ONTDEK JE NEPNIEUWS

 <p>CHECK DE BRON Klik het artikel weg om de site, missie en contactgegevens te onderzoeken.</p>	 <p>LEES VERDER Een schandalige kop kan geschreven zijn voor veel clicks. Wat is het hele verhaal?</p>
 <p>CHECK DE AUTEUR Zoek de auteur op. Is hij geloofwaardig? Is hij echt?</p>	 <p>GEBRUIKTE BRONNEN? Klik op die links. Bepaal of die informatie het verhaal ondersteunt.</p>
 <p>CHECK DE DATUM Oud nieuws hoeft niet relevant te zijn voor actuele gebeurtenissen.</p>	 <p>IS HET EEN GRAP? Als het te bizar klinkt, kan het satire zijn. Onderzoek de website en auteur.</p>
 <p>CHECK VOORORDEEL Denk na of je eigen overtuiging invloed heeft op je oordeel.</p>	 <p>VRAAG DE EXPERTS Vraag een bibliothecaris of bezoek een fact-checking website.</p>

Vertaald door: Patrick Heemstra

IFLA International Federation of Library Associations and Institutions www.ifla.org

Hoe NN en kwalijke gevolgen tegengaan?

- Bevorderen van **transparantie** van digitale nieuwsplatformen
- *Nieuwsbronnen van een betrouwbaarheidsscore voorzien*
- *Factchecking ondersteunen (zie verder Peter Van Aelst)*
- inzicht krijgen in “filter bubbels” (*id*)
- De KVAB doet **negen aanbevelingen** die verband houden met haar opdracht (zie de lijst...)

tot slot...

4. Kritische reflectie (hfst 2 en nawoord)

- **De metafoor van bosbranden...**

probleem van nepnieuws is als probleem van vuur in uitgedroogd natuurgebied

Focus verschuift van

de **aanstekers** van vuur naar **toestand** van de ondergrond

*“basisprobleem is **niet** het onvoorzichtig omgaan met vuur of moedwillig brand stichten maar **wél** dat door uitdroging van de bodem alles zo gemakkelijk vuur vat. **Zolang het klimaat blijft opwarmen zullen er bosbranden zijn.**”*

bij nepnieuws

van focus op de **creatie** van nepnieuws ->

naar de **ontvankelijkheid** ervoor bij de **ontvangers**

Kritische reflectie

“In landen waar de verspreiding van misleidende informatie in het kader van het politieke besluitvormingsproces een reëel probleem vormt, zoals in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, heeft een belangrijk deel van de bevolking alles wat pretendeert ‘redelijk’ en ‘onpartijdig’ te zijn de rug toegekeerd.”

*“In beide landen is er een **vertrouwensbreuk** ontstaan tussen de instanties die de klassieke Verlichtingsidealen uitdragen – redelijkheid, gelijkberechtiging, menselijke gelijkwaardigheid, onpartijdigheid e.d. – en mensen die zich verzetten tegen alles wat wordt verdedigd door de meritocratische elite.”*

We moeten dus niet alleen nepnieuws bestrijden maar ons tevens
afvragen waar dat ongenoegen vandaan komt

“Zolang het ressentiment blijft bestaan zal er nepnieuws zijn.”

Lopend denkersprogramma: “Desinformation & Democracy”
www.kvab.be/nl/denkersprogramma/democratie-desinformatie

Prof. Anja Bechmann

Prof. Ben O'Loughlin

Dank u